

MICHAŁ KOWALIK

<https://orcid.org/0000-0003-2671-7563>
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Wydział Humanistyczny, Instytut Nauk o Kulturze

KAMIL WOLANIN

<https://orcid.org/0000-0003-4203-8130>
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych

Szkolne relacje jako czynnik wpływający na decyzję o samobójstwie wśród dzieci

Relationships at a school as a factor in suicidal decisions among children

ABSTRAKT: Artykuł dotyczy społecznych i prawnych aspektów koncentrujących się wokół relacji szkolnych w kontekście pełnienia przez nie funkcji czynnika sprzyjającego zwiększaniu się liczby samobójstw wśród dzieci. Na wstępie zarysowano kształt unormowań prawnomiedzynarodowych, konstytucyjnych i ustawowych, dotyczących bezpieczeństwa uczniów oraz statuujących obowiązki dyrektorów i nauczycieli, jak też opisano wybrane badania na temat skali zjawiska bullingu ze strony rówieśników w szkołach. Następnie sklasyfikowano i przeanalizowano następstwa niektórych czynów wymienionych osób pod względem powstającej odpowiedzialności na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a także karnej i dyscyplinarnej. W dalszej części opracowania przedstawiono rozwiązania mogące zniwelować opisywany problem, jak również sformułowano postulaty *de lege ferenda*. We wnioskach podkreślono wielowymiarowość badanego zjawiska.

SŁOWA KLUCZOWE: dzieci, samobójstwa, szkoła, prawo nieletnich, prawo karne

ABSTRACT: The article describes the social and legal aspects of school relations, focusing on the actions influencing the increasing number of suicides among children. At the outset, the authors depicted the international, constitutional and statutory regulations considering the principals' and teachers' duties in ensuring students' safety. Afterwards, some of the research about bullying in schools has been described. The next part is focused on a juvenile, criminal and disciplinary responsibility of the mentioned persons. In the final part, the authors depicted solutions which

could stave off the featured problem and propose *de lege ferenda* postulates. The conclusions highlight the multidimensionality of the childrens' suicides' problem.

KEYWORDS: children, suicides, school, juvenile law, criminal law

1. Wstęp

Jedną z podstawowych wartości konstytucyjnych jest gwarancja ochrony praw dziecka. Zgodnie bowiem z art. 72 ust. 1 *in fine* Konstytucji RP¹ każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dalsze ustępy przytoczonego przepisu wyznaczają zakres podmiotowy adresatów normy, którymi są władze publiczne i osoby odpowiedzialne za dziecko. Jednym z organów władzy publicznej są dyrektorzy szkół publicznych dysponujący władztwem zakładowym, czyli upoważnieniem do jednostronnego kształtowania stosunków z osobami korzystającymi z usług tego zakładu, stąd nie powinno budzić wątpliwości, że organy szkoły są jednymi z adresatów normy konstytucyjnej. Z konstytucyjną gwarancją ochrony praw dziecka koresponduje społeczny obowiązek przeciwdziałania demoralizacji nieletniego, o którym mowa w art. 4 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich². Dobro dziecka jest również chronione przez prawo międzynarodowe. Polska zobowiązała się w art. 19 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka³ do podejmowania wszelkich właściwych kroków w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej i wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy psychicznej lub fizycznej.

O pewnych dysfunkcjach struktur społecznych mających sprawować pieczę nad młodymi osobami może świadczyć nasilający się w ostatnich latach problem samobójstw wśród dzieci i młodzieży⁴. W literaturze zauważa się, że przyczynami tego zjawiska są m.in. trudności związane z sytuacją materialną, zaburzenia genetyczne, fizjologiczne, choroby psychiczne i fizyczne, ale przede wszystkim problemy dotyczące najbliższego otoczenia, w tym rodzinne, wywołane przez niewłaściwe relacje z rówieśnikami⁵. Na biologiczne czynniki pro-

---

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.).

² Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (Dz.U. z 1982 r., nr 35, poz. 228; t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 969).

³ Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526 ze zm.).

⁴ E. Napieralska, *Epidemiologia zgonów dzieci i młodzieży z powodu samobójstw w Polsce w latach 1999–2006*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2010, nr 91, s. 92–98.

⁵ A. Pawełko, *Problemy samobójstw wśród polskich dzieci*, „Małopolskie Pielęgniarki i Położne” 2019, nr 39, s. 12–14.

wadzące do samobójstwa składają się głównie cechy osobowości wynikające z chorób genetycznych lub nabytych, problemy psychiczne, czego konsekwencją są przypadki autoagresji, jak również lęki, nerwice, zaburzenia samooceny oraz depresja, wynikające niekiedy jednak z innych przyczyn niż biologiczne. Kolejnymi czynnikami dotyczącymi ogółu samobójstw są problemy społeczne, z jakimi spotykają się młode osoby. Dysfunkcje rodziny – w tym przykładowo zaniedbywanie dziecka, rozwody rodziców, przemoc w rodzinie, uzależnienia oraz bieda – silnie oddziałują na psychikę dziecka⁶. Następne czynniki to, szczególnie w kontekście tematu niniejszej pracy, bodźce pochodzące z najbliższego otoczenia niebędącego rodziną. Dzieci i młodzież doświadczające ze strony rówieśników odrzucenia, agresji lub nękania, wynikających z braku akceptacji w grupie, doświadczają uczucia rezygnacji, czego skutkiem jest nawarstwianie się myśli depresyjnych, co prowadzi do różnych reakcji. Jedną z nich jest szukanie pomocy, lecz brak możliwości jej odnalezienia, przy jednoczesnej dużej intensywności bodźców oddziałujących na dziecko, skutkuje chęcią ucieczki oraz, w skrajnych przypadkach, próbami odebrania sobie życia. Obecnie duży wpływ na popełnianie samobójstw przez osoby najmłodsze ma m.in. zły wizerunek udzielania pomocy w zakresie zdrowia psychicznego funkcjonujący w społeczeństwie⁷, który zniechęca do szukania wsparcia z obawy przed reakcją środowiska. Problem samobójstw dzieci jest złożony, ale jednym z najważniejszych czynników wpływających na takie decyzje jest szeroko rozumiane otoczenie⁸, przez które w przypadku młodych ludzi rozumieć należy szkołę – miejsce, gdzie spędzają średnio 1/3 doby⁹. W literaturze przedmiotu¹⁰ fakt ten łączy się z istotną rolą relacji rówieśniczych.

---

⁶ K. Ostaszewski, *Myśli samobójcze a sytuacja rodzinna oraz problemy inter- i eksternalizacyjne u młodzieży w wieku 14–16 lat*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2018, vol. 17, no. 3, s. 42–62.

⁷ K. Hawton et al., *Clustering of Suicides in Children and Adolescents*, “The Lancet Child & Adolescent Health” 2020, no. 1, s. 61.

⁸ P. Mencel, *Problem społeczny zamachów samobójczych wśród dzieci i młodzieży*, w: *Problemy nauk społecznych, humanistycznych, ekonomicznych. Konteksty i wyzwania*, red. K. Pujer, Exante, Wrocław 2017, s. 49–56.

⁹ *Uczniowie siedzą od rana do wieczora w szkole. Ośmiolatki nie mają czasu na zabawę*, <https://parenting.pl/uczniowie-siedza-od-rana-do-wieczora-w-szkole-osmiolatki-nie-maja-czasu-na-zabawe> [dostęp: 27.03.2021].

¹⁰ B. Hołyst, *Suicydologia*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 479.

2. Obraz oraz etiologia samobójstw dzieci i młodzieży

Zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe¹¹ obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, oraz trwa do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia. Obecny system szkolnictwa w Polsce, w szczególności w warunkach bez obostrzeń pandemicznych, kreuje konieczność wspólnego przebywania dzieci o różnych charakterach, osobowościach i zainteresowaniach, czego rezultatem bywają niekiedy konflikty. Z raportu Instytutu Badań Edukacyjnych wynika, że co dziesiąte dziecko w wieku szkolnym jest dręczone, a największy odsetek ofiar odnotowuje się w szkołach podstawowych¹². Dręczenie w szkole określa się mianem bullyingu. Pojęcie to oznacza wielorazowe zachowania agresywne, związane z postrzeganiem ofiary jako wroga, problemem z kontrolą emocji u agresora, chęcią osiągnięcia korzyści materialnych lub psychicznych, a także przede wszystkim z potrzebą dominacji nad ofiarą. Siła oddziaływania na ofiarę zwiększa się, jeśli agresorami jest grupa osób¹³. W niektórych przypadkach ich działania mają kompensować własne braki oraz zaznaczyć władzę w grupie¹⁴. Ofiarami zostają osoby podatne na dominację, czyli zwykle jednostki niezdolne do obrony, tj.: o spokojnej naturze, ciche, z niskim poczuciem wartości, nieśmiałe, wyalienowane, pasywne w sytuacji zagrożenia. Kolejnym czynnikiem mającym znaczenie przy wyborze ofiary jest jej wygląd lub zachowanie budzące irytację wśród rówieśników¹⁵, co pozwala na racjonalizację działań agresorów przez wzgląd na społeczny dowód słuszności. Także depresja i zaburzenia samooceny sprzyjają agresji otoczenia i staniu się ofiarą bullyingu, co w połączeniu z przeświadczeniem o braku możliwości poprawy własnej sytuacji wpływa na decyzję o odebraniu sobie życia¹⁶. W aktach przemocy zazwyczaj uczestniczą inne osoby z otoczenia agresora i ofiary. W społeczności szkolnej są to inni uczniowie oraz, w mniejszym stopniu, kadra wychowawcza. Wiele osób z tego środowiska bagatelizuje problem bullyingu, posługując się stereotypami kulturowymi i traktując przemoc jako naturalną

¹¹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59; tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 1082).

¹² J. Węgrzynowska, *Dzieci doświadczające przemocy rówieśniczej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, vol. 15, no. 1, s. 10.

¹³ A. Krajewska, *Bullying jako forma przemocy w środowisku szkolnym*, w: *Przestępczość nieletnich – teoria i praktyka*, red. S. Ćmiel, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2012, s. 263–264.

¹⁴ Ibidem, s. 264–265.

¹⁵ J. Węgrzynowska, *Dzieci doświadczające przemocy...*, s. 11.

¹⁶ M. Kołodziejek, *Depresja u dzieci i młodzieży: podstawy teoretyczne, psychoterapia poznawczo-behawioralna*, „Psychoterapia” 2008, nr 2, s. 17–31.

formę relacji wśród dzieci¹⁷. Tego typu postawy wynikają z lęku przed reakcją na metody wychowawcze stosowane wobec agresora lub z braku empatii i woli zareagowania na przemoc¹⁸. Niekiedy również organy władzy szkolnej nie podejmują żadnych działań prewencyjnych, czego skutkiem jest bezkarność agresorów i pogarszający się stan psychiczny ofiar¹⁹. W problem szkolnego bullyingu włączeni są także niekiedy nauczyciele występujący w roli prześladowców. Ich władza nad uczniami i wyższa pozycja społeczna w strukturze szkoły sprzyjają znęcaniu się nad podopiecznymi. W oczywisty sposób prowadzi to do naruszenia bezpieczeństwa ucznia, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

Kolejną kwestią, nie mniej ważną w kontekście podjęcia przez ucznia decyzji o popełnieniu samobójstwa, są działania podejmowane wobec rówieśników suicydenta zachęcających go do tego czynu. Należy jednak w tym miejscu odróżnić odpowiedzialność, którą co do zasady może ponieść osoba po ukończeniu 17. roku życia, od tej, którą poniesie młodsza osoba. Zgodnie z art. 10 § 1 k.k.²⁰ na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich mówi, że wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym, a kara może być orzeczona tylko w wypadkach przewidzianych prawem, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. Środkami wychowawczymi są m.in. udzielenie upomnienia i ustanowienie kuratora. Art. 3 § 1 wymienionej ustawy ustanawia zasadę, zgodnie z którą celem działań podejmowanych wobec nieletniego powinno być jego dobro. Prawo przewiduje zatem zarówno środki reakcji podejmowane względem osób, które mogą odpowiadać na gruncie kodeksu karnego, jak i wobec nieletnich.

Inne związane ze szkołą czynniki wpływające na decyzję ucznia o samobójstwie to: permanentny stres, zmiana środowiska wraz ze szczyblem edukacji, a także trudności adaptacyjne związane z relacjami w szkole. Szczególnie stresujące są niekiedy zbyt wysokie wymagania wobec dziecka stawiane przez otoczenie. Brak możliwości spełnienia oczekiwań rodziny i nauczycieli wpływa na spadek nastroju, złe samopoczucie, przewlekłe zmęczenie i ciągłe napięcie. Również rywalizacja uczniów o uzyskanie dobrych ocen z poszczególnych przedmiotów jest czynnikiem stresogennym. Przykładowo prowadzi to do: dysfunkcji psychofizycznych, bulimii, anoreksji, chorób psychicznych i somatycznych, apatii i chronicznego zmęczenia. W literaturze przedmiotu zauważa się, że

¹⁷ *Czarne statystyki. Coraz więcej prób samobójczych*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1414773,samobojstwa-w-szkole-mlodziez-nie-chce-zyc.html> [dostęp: 24.03.2021].

¹⁸ K. Kochanowska, *Jak radzić sobie z bullyingiem i dyskryminacją w szkole?*, Grupa KK, Radom 2016, s. 9–46.

¹⁹ *Ibidem*, s. 20–30.

²⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553; t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1444).

sygnały, które wysyła takie dziecko, są nagminnie ignorowane przez otoczenie, aż do feralnej próby samobójstwa²¹. Ważna wydaje się tu rola osoby dorosłej, która na co dzień ma kontakt z dzieckiem. W celu podejmowania skutecznego wsparcia psychicznego taka osoba, którą może być nauczyciel, powinna zapobiegać występowaniu uczucia osamotnienia w przypadku niewłaściwych kontaktów z rówieśnikami²².

3. Rola nauczyciela w przeciwdziałaniu samobójstwom dzieci

Odpowiedzialność nauczyciela za niezapewnienie należytego bezpieczeństwa uczniom ma charakter szczególny, gdyż jednym z jego obowiązków, wynikającym z art. 6 pkt 1 ustawy – Karta nauczyciela²³, jest rzetelne realizowanie zadań związanych z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły. Wśród tych zadań ustawodawca wymienił m.in. zapewnienie bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. Punkty 4 i 5 przytoczonego przepisu wskazują *expressis verbis*, że rolą nauczyciela jest kształcenie młodzieży w atmosferze szacunku dla każdego człowieka oraz dbanie o kształtowanie u uczniów odpowiednich postaw, zgodnie z ideą przyjaźni między ludźmi. Raz jeszcze zaznaczyć należy, że z treści art. 7 ust. 2 pkt 6 ustawy – Karta nauczyciela wynika, że również dyrektor jest odpowiedzialny za zapewnienie bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.

Odpowiedzialność za naruszenie tych obowiązków w kontekście niniejszego opracowania może przybrać, w zależności od ich rodzaju, formę dyscyplinarną lub karną. Po pierwsze, art. 75 ust. 1 ustawy – Karta nauczyciela statuuje zasadę odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela lub obowiązkowi, o których była mowa powyżej. Przed wszczęciem procedury dyscyplinarnej praca nauczyciela może zostać oceniona na wniosek samego nauczyciela, a także na wniosek organu sprawującego nadzór pedagogiczny, a w przypadku nauczycieli placówek doskonalenia nauczycieli – kuratora oświaty, organu prowadzącego szkołę, rady szkoły lub rady rodziców, stąd w razie powzięcia wątpliwości co do jakości działań podjętych przez nauczyciela w reakcji na zjawiska patologiczne każdy z tych podmiotów ma możliwość zainicjowania oceny. Oceny dokonuje dyrektor szkoły, który przed jej wydaniem jest zobowiązany do zasięgnięcia opinii rady rodziców, o ile taka została utwo-

²¹ A. Urbanek, *Zachowania samobójcze młodzieży w kontekście trudności adaptacyjnych*, „Szkoła Specjalna” 2019, nr 5, s. 329–331.

²² G. Berguno et al., *Children’s Experience of Loneliness at School and its Relation to Bullying and the Quality of Teacher Interventions*, “The Qualitative Report” 2004, vol. 9, no. 3, s. 495.

²³ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta nauczyciela (Dz.U. z 1982 r., nr 3, poz. 19; t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1762).

rzona. W skrajnym przypadku nauczyciel może otrzymać opinię negatywną, co będzie powodem rozwiązania stosunku pracy w trybie art. 23 ust. 1 pkt 5 ustawy – Karta nauczyciela – w przypadku nauczycieli zatrudnionych na podstawie mianowania, albo art. 27 ust. 3 tej ustawy – w przypadku nauczycieli zatrudnionych na podstawie umowy o pracę.

Postępowanie dyscyplinarne zostało uregulowane odmiennie, gdyż nie jest przeprowadzane przez organ szkoły. Na początku rzecznik dyscyplinarny prowadzi postępowanie wyjaśniające, mające na celu zbadanie stanu faktycznego pod kątem prawdziwości stawianych zarzutów. Badaniu na tym etapie powinny podlegać w szczególności m.in. – w przypadku sprawdzania reakcji nauczyciela na relacje w środowisku uczniów – zachowania dziecka ujawniające jego stan psychiczny oraz działania podjęte przez nauczyciela. Jeśli zostanie ustalone, że nauczyciel wypełnił znamiona art. 75 ust. 1 ustawy – Karta nauczyciela, wówczas rzecznik kieruje do komisji dyscyplinarnej wnioski o wymierzenie kary – można tu wyróżnić chociażby zwolnienie z pracy lub wydalenie z zawodu nauczyciela.

Po drugie, oprócz odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciel może podlegać odpowiedzialności karnej, w tym z tytułu popełnienia niektórych przestępstw stypizowanych w części szczególnej kodeksu karnego. Kontynuując wątek nieodpowiednich relacji w stosunkach pomiędzy nauczycielem a uczniem, wymienić należy m.in. kilka typów przestępstw. Jeśli chodzi o temat niniejszego opracowania, w szczególności podkreślić należy treść art. 207 § 3 k.k. Zgodnie z tym przepisem sprawca fizycznego lub psychicznego znęcania się nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, czego następstwem jest targnięcie się na swoje życie, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. Wątpliwości nie budzi fakt, że pomiędzy nauczycielem a uczniem zobowiązanym do spełniania jego poleceń występuje stosunek zależności, który w literaturze przedmiotu jest definiowany jako stan, „gdy pokrzywdzony nie jest zdolny, z własnej woli, przeciwstawić się znęcaniu i znosi je z obawy przed pogorszeniem swoich dotychczasowych warunków”²⁴. Wówczas, w przypadku fizycznego lub psychicznego znęcania się nad uczniem nauczyciel wypełniał będzie znamiona przestępstwa z § 1 cytowanego przepisu. Warunkiem, od którego zależy poniesienie surowszej odpowiedzialności, jest targnięcie się na swoje życie przez ucznia. Zaznaczyć należy, że skutek targnięcia się nie jest prawnie relewantny, więc o wyczerpaniu znamiona decyduje jedynie podjęcie próby samobójczej przez pokrzywdzonego. Znamię to nie zostanie jednak wypełnione, jeśli nauczyciel nie mógł przewidzieć następstw swoich działań w momencie znęcania się. Zgodnie z orzecnictwem Sądu Naj-

²⁴ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, KPP Monografie, Warszawa 2021, komentarz do art. 207 k.k., teza nr 31.

wyższego²⁵ przy ocenie czynu w zakresie przewidywania jego skutków należy przede wszystkim brać pod uwagę:

- właściwości osobiste sprawcy, czyli w szczególności płeć i wiek sprawcy oraz, w przypadku nauczycieli, takie czynniki, jak dotychczasowy staż pracy i relacje z uczniami, gdyż na ogół nauczyciel z dłuższą praktyką zawodową odznaczać się będzie większym doświadczeniem od początkującego nauczyciela;
- środowisko, w którym przestępstwo zostało popełnione, przy czym w szczególności należy badać otoczenie zawodowe nauczyciela;
- częstotliwość i intensywność znęcania się, które wraz ze swoim wzrostem zaostrzają odpowiedzialność;
- reakcję ofiary na przestępstwo i stan psychiczny, w jakim się znajdowała.

Niekiedy nauczyciel swoimi działaniami nie wypełnia wszystkich znamion przestępstwa znęcania się, co implikuje brak odpowiedzialności na gruncie omawianej normy, lecz w dalszym ciągu popełnia on inne typy czynów zabronionych. Nawet w razie jednorazowego czynu w postaci naruszenia nietykalności cielesnej sprawca popełnia przestępstwo określone w art. 217 § 1 k.k. Zgodnie z tym przepisem, kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. W tym miejscu należy zaznaczyć, że jest to przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego, więc co do zasady akt oskarżenia nie jest wnoszony w tym przypadku przez prokuratora, lecz przez pokrzywdzonego. Ze względu na szczególne okoliczności w postaci naruszenia przez nauczyciela nietykalności cielesnej ucznia zastosować należy jednak normę wynikającą z art. 60 § 1 k.p.k.²⁶, na podstawie którego w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego interes społeczny. Interes społeczny nie jest terminem legalnym, a jego znaczenie odczytuje sąd *ad casum*. Wątpliwości nie powinna budzić teza, że udział prokuratora jest dopuszczalny w przestępstwach godzących w dobro ogółu społeczności szkolnej, w szczególności że – co należy podkreślić – takie stanowiska reprezentowane są w piśmiennictwie²⁷.

²⁵ Wyrok SN – Izba Karna z dnia 3 czerwca 2004 r., sygn. akt: V KK 13/04, Legalis.

²⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555; t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 534).

²⁷ M. Czekaj, *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 7–8, s. 48.

4. Przedsięwzięcia podejmowane w celu przeciwdziałania samobójstwom uczniów i ograniczania tego zjawiska

Obowiązkiem szkoły, co zostało już zaznaczone wcześniej, jest zapewnienie uczniom bezpieczeństwa podczas nauki. Pomimo braku prawnego obowiązku w społeczności szkolnej podnoszone są głosy, aby wprowadzić ustawowy obowiązek zatrudniania przez każdą szkołę psychologa, który byłby w stanie pomóc uczniom w rozwiązywaniu ich problemów psychicznych, uczuciowych czy adaptacyjnych. Także na zajęciach wychowawczych pedagogzy powinni uczyć dzieci, jak radzić sobie ze stresem i z problemami w szkole. Nieodzwonne wydaje się informowanie, do kogo zwrócić się o pomoc, jak nawiązywać relacje z innymi ludźmi oraz jak prowadzić zdrowy tryb życia. Wszystkie te tematy są jednymi z ważniejszych w profilaktyce samobójstw²⁸. Istotne jest też prowadzenie kursów doszkalających dla nauczycieli na temat pomocy presuicydalnej i rozpoznawania objawów presuicydalnych, a także organizacji pomocy dla uczniów borykających się z problemami ich przerastającymi. Zadaniem szkoły jest również działanie na rzecz stworzenia środowiska, w którym każdy uczeń czułby się komfortowo i bezpiecznie oraz mógłby liczyć na wsparcie organów szkoły. Najważniejszymi działaniami do tego celu zmierzającymi są eliminacja przemocy rówieśniczej oraz wysoki stopień socjalizacji na trzech poziomach: uczeń – nauczyciel – rodzic²⁹. W profilaktyce samobójstw szczególnie ważna jest kooperacja szkoły i rodziców, aby jak najwcześniej zauważyć zagrożenia oraz przeciwdziałać czynnikom mogącym prowadzić do depresji i prób samobójczych wśród uczniów.

Profilaktyka samobójstw jest obecnie coraz szerzej wprowadzana do programów nauczania w wielu krajach. Ważną rolę odgrywa również właściwa ewaluacja, pozwalająca na zapoznanie się z rzeczywistymi skutkami zmian. W piśmiennictwie wskazuje się, że „krótkie programy koncentrujące się na samobójstwach lub depresji, oderwane od rzeczywistych problemów szkoły, są nieskuteczne, a nawet mogą być szkodliwe”³⁰, oraz że „ze względu na wyjątkowo złożone, wieloczynnikowe uwarunkowania depresji i samobójstw efektywny może być jedynie ekologiczny model profilaktyki: uwzględniający zarówno eliminowanie lub osłabianie wszelkich modyfikowalnych czynników ryzyka (indywidualnych, rodzinnych, szkolnych, środowiskowych), jak i wzmacnianie czynników chroniących; prowadzenie działań długofalowych na kilku poziomach”³¹. Uczniów nie edukuje się o formach pomocy, jakie przysługują im w placówce

²⁸ J. Szymańska, *Zapobieganie samobójstwom dzieci i młodzieży. Poradnik dla pracowników szkół i placówek oraz rodziców*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2016, s. 20–22.

²⁹ J. Węgrzynowska, *Dzieci doświadczające przemocy...*, s. 17–23.

³⁰ J. Szymańska, *Zapobieganie samobójstwom dzieci i młodzieży...*, s. 20.

³¹ *Ibidem*.

szkolnej. Wielu niedosłyszących samobójców przyznaje, że wstydziło się poprosić o pomoc oraz że nikt z osób dorosłych nie dostrzegł w porę ich problemu³². Temat ten nie jest szeroko poruszany w debacie publicznej. Odrzucanie faktu istnienia problemu jest zjawiskiem szkodliwym i prowadzi do pozostawiania osób przeżywających kryzys presuicydalny bez pomocy. Jedynym rozwiązaniem dla jednostek wymagających pomocy specjalisty jest niekiedy poprawa stanu psychicznego we własnym zakresie, co często jest niemożliwe lub nieskuteczne ze względu na awersję do jakichkolwiek działań³³. Takim przykładem są liczne przypadki samobójstw nieletnich dziewcząt z powodu ciąży. Często są one obarczane przez otoczenie winą za poczęcie dziecka i pozostawione bez pomocy, a dodatkowo spotykają się z ostracyzmem społecznym. Rozwiązać ten problem można by dzięki skutecznemu edukowaniu dzieci w temacie wczesnego macierzyństwa oraz odpowiedzialności, jaką niesie ze sobą wychowanie dziecka. W tej sytuacji często młoda matka zostaje sama, bez wsparcia najbliższych, czego skutkiem jest w 20% przypadków dopuszczenie się próby samobójczej³⁴.

5. Wnioski

Przedstawione rozważania ukazały w zarysie wielowymiarowość roli czynnika, jakim jest szkoła, w procesie podejmowania przez młodych ludzi decyzji o samobójstwie. Zasadniczą różnicą między samobójstwami dorosłych i dzieci jest cel próby samobójczej – młode osoby najczęściej usiłują odebrać sobie życie, aby zwrócić uwagę otoczenia na swoje problemy³⁵. Zjawisko samobójstw wśród dzieci powinno być badane przez pryzmat relacji uczniów z rówieśnikami, a także z kadrą wychowawczą. Pomimo wielu uregulowań penalizujących popełnianie czynów zabronionych, jak również podejmowanie odpowiednich środków wobec nieletnich, najważniejszą funkcję w zwalczaniu samobójstw powinna pełnić profilaktyka. Ważne jest przy tym, aby miała ona wymiar długofalowy, a jej skutki były monitorowane w celu udoskonalania programu. Na zakończenie należy wspomnieć też o roli pandemii w kontekście poruszanego w niniejszej pracy tematu. Z badań przeprowadzonych przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej wynika, że stan psychiczny uczniów jednoznacznie ulega pogorszeniu, a programy profilaktyczne mogą być skutecznie prowadzone w formule elektronicznej³⁶.

³² Ibidem, s. 17.

³³ J. Palma, *Problemy samobójstw a rozwiązania systemowe*, „Suicydologia” 2016, nr 1, s. 31.

³⁴ A. Kielan, I. Cieślak, *Suicydologiczny aspekt ciąży nieletnich*, „Suicydologia” 2016, nr 1, s. 67–74.

³⁵ B. Hołyst, *Suicydologia...*, s. 538.

³⁶ S. Grzelak, D. Żyro, *Jak wspierać uczniów po roku epidemii? Wyzwania i rekomendacje dla wychowania, profilaktyki i zdrowia psychicznego*, [b.w.], Warszawa 2021, s. 9–10.

Bibliografia

- Berguno G. et al., *Children's Experience of Loneliness at School and its Relation to Bullying and the Quality of Teacher Interventions*, "The Qualitative Report" 2004, vol. 9, no. 3, s. 483–499.
- Czarne statystyki. Coraz więcej prób samobójczych, <https://serwis.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1414773,samobojstwa-w-szkole-mlodziez-nie-chce-zyc.html> [dostęp: 24.03.2021].
- Czekaj M., *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 7–8, s. 46–64.
- Grzelak S., Żyro D., *Jak wspierać uczniów po roku epidemii? Wyzwania i rekomendacje dla wychowania, profilaktyki i zdrowia psychicznego*, [b.w.], Warszawa 2021.
- Hawton K. et al., *Clustering of Suicides in Children and Adolescents*, "The Lancet Child & Adolescent Health" 2020, no. 1, s. 58–67.
- Hołyst B., *Suicydologia*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Kielan A., Cieślak I., *Suicydologiczny aspekt cięż nieletnich*, „Suicydologia” 2016, nr 1, s. 67–74.
- Kochanowska K., *Jak radzić sobie z bullyingiem i dyskryminacją w szkole?*, Grupa KK, Radom 2016.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, KPP Monografie, Warszawa 2021.
- Kołodziejek M., *Depresja u dzieci i młodzieży: podstawy teoretyczne, psychoterapia poznawczo-behawioralna*, „Psychoterapia” 2008, nr 2, s. 17–31.
- Krajewska A., *Bullying jako forma przemocy w środowisku szkolnym*, w: *Przestępczość nieletnich – teoria i praktyka*, red. S. Ćmiel, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2012, s. 259–274.
- Mencel P., *Problem społeczny zamachów samobójczych wśród dzieci i młodzieży*, w: *Problemy nauk społecznych, humanistycznych, ekonomicznych. Konteksty i wyzwania*, red. K. Pujer, Exante, Wrocław 2017, s. 49–58.
- Napieralska E., *Epidemiologia zgonów dzieci i młodzieży z powodu samobójstw w Polsce w latach 1999–2006*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2010, nr 91, s. 92–98.
- Ostaszewski K., *Myśli samobójcze a sytuacja rodzinna oraz problemy inter- i eksternalizacyjne u młodzieży w wieku 14–16 lat*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2018, vol. 17, no. 3, s. 42–62.
- Palma J., *Problemy samobójstw a rozwiązania systemowe*, „Suicydologia” 2016, nr 1, s. 27–34.
- Pawełko A., *Problemy samobójstw wśród polskich dzieci*, „Małopolskie Pielęgniarki i Położne” 2019, nr 39, s. 12–14.
- Szymańska J., *Zapobieganie samobójstwom dzieci i młodzieży. Poradnik dla pracowników szkół i placówek oraz rodziców*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2016.
- Uczniowie siedzą od rana do wieczora w szkole. Ośmiolatki nie mają czasu na zabawę*, <https://parenting.pl/uczniowie-siedza-od-rana-do-wieczora-w-szkole-osmiolatki-nie-maja-czasu-na-zabawe> [dostęp: 27.03.2021].
- Urbanek A., *Zachowania samobójcze młodzieży w kontekście trudności adaptacyjnych*, „Szkoła Specjalna” 2019, nr 5, s. 325–339.

MICHAŁ KOWALIK, KAMIL WOLANIN

Węgrzynowska J., *Dzieci doświadczające przemocy rówieśniczej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, vol. 15, no. 1, s. 9–26.
Wyrok SN – Izba Karna z dnia 3 czerwca 2004 r., sygn. akt: V KK 13/04, Legalis.

MICHAŁ KOWALIK

e-mail: michalkowalik@onet.pl

Student kulturoznawstwa na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; prelegent wielu konferencji naukowych z zakresu socjologii i problematyki samobójstw.

Cultural studies student at Maria Curie-Skłodowska University; participant of many scientific conferences on sociological problems and suicides.

KAMIL WOLANIN

e-mail: kmlwolanin@gmail.com

Student prawa na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; czynny uczestnik konferencji dotyczących kryminalistyki i kryminologii.

Law student at Maria Curie-Skłodowska University; speaker at conferences on forensics and criminology.